

IZ POVIJESTI FARMACIJE U DUBROVNIKU U XVI. STOLJEĆU

ZDENKA KESTERČANEK

Dubrovnik je zbog svoga povoljnoga položaja razvio zarana pomorsko-trgovačke veze sa susjednom južnom Italijom, u kojoj se upoznao s njenim kulturnim tekovinama. Tu je u XII. st. cvala medicina salernitanske škole, a Fridrik II. Štaufovac, čija je vlast doprla do Napulja i Sicilije, izdao je za svoje sjeverne zemlje godine 1224., a za južne 1240. god. za razvitak medicine i farmacije važne zakone o liječnicima i apotekarima, kojima je odijelio rad liječnika od »konfektionara« lijekova i time udario temelje budućim organizovanim apotekama. Ti za razvitak medicine i farmacije važni zakoni doprli su do Dubrovnika i morali biti Vladi poznati, isto tako i Kapitularije »De medicis et specialis« od godine 1258. izdane u Veneciji. To dokazuju analogije tih zakona s naredbama za apoteke i liječnike, koje je Vlada izdavala u Dubrovniku.

Od XIV. stoljeća provedene su u Dubrovniku stroge naredbe za održavanje javnog zdravstva. Nadziranjem čistoće u gradu, uvođenjem kanalizacije, sistematskim rušenjem starih drvenih kuća, popločivanjem ulica, izgradnjom vodovoda, osnivanjem ubožišta, bolnica, nahodišta, lazareta i karantena, kao i poduzimanjem mnogih preventivnih zdravstvenih mjera za vrijeme epidemije kuge, ostavio je Dubrovnik svoju vjekovnu baštinu zdravstvene kulture.

Vlada je već od XIV. stoljeća budno pazila i stalno nastojala, da bude u gradu dobrih liječnika i apotekara, tražila ih u susjednoj Italiji i vezala raznim ugovorima. Osobito je polagala važnost na ispravan rad i odnos liječnika i apotekara prema bolesnima i branila im, da se ne smiju poslovno udruživati, što bi bilo na štetu bolesnih. Tako je godine 1543. Vlada izdala naredbu, da svaki lijek mora pregledati službeni liječnik i to na posudi potvrditi uz datum izrade. Kirurzi su istovremeno imali pregledati priugotavljanje masti, cerota i melema. Među ostalim naredbama ublažena je kasnije ta stroga naredba, jer su apotekari sami odgovarali za ispravnost izdanog lijeka prema receptima liječnika, pa su na taj način vodili kontrolu nad točnošću prepisanih recepata. Naredbom od 1544. g. naredilo se, da apoteke treba da imaju dovoljno lijekova, da budu svježiji i dobri uz ispravne cijene, a da apotekar nikome ne smije odbiti da izda lijek, ako je prepisan od liječnika. U XVI. stoljeću bilo je već dosta apotekara u gradu, pa ih Vlada nije tražila niti im davala po-

vlastice kao u XIV. i XV. stoljeću. Ipak je još godine 1577. slala Marka Ranjinu, da dovede iz Italije liječnika, rektora škole i apotekara i odredila 32 zlatne škuđe za putne troškove. Kod potrebe izdavala je Vlada zabrane i dopuštenja za izradu raznih lijekova, tako terijaka, ljekovitog marcipana i drugih, i kontrolirala cijene lijekovima. Ona je svake Nove godine imenovala po dvojicu ili trojicu vlastela, kao kontrolne organe, koji će kroz tekuću godinu nekoliko puta godišnje pregledati apoteke i narediti da se ponište pokvareni i nezdravi lijekovi. Dužnost im je bila da nadziru i apotekarske laboratorije, stoga je Malo vijeće izdalo 1551. godine naredbu svim apotekama, koje još nemaju dimnjake u svojim laboratorijima, zvanim »cuchina«, da to izgrade u roku od osam dana po uzoru na one apoteke, koje ih već imaju iznad svojih ognjišta.

Godine 1559. izdala je Vlada jednu naredbu i hitno dostavila sedmorici tadašnjih apotekara, koji su po imenu navedeni, pa se iz nje doznaje, da je u XVI. stoljeću bilo u Dubrovniku osim apoteke Roka Fazana, koji nije naznačen u naredbi, još sedam javnih apoteka. Svoje apoteke imali su još: velika bolnica, franjevački i dominikanski samostan. Dubrovnik je dakle imao istovremeno ukupno jedanaest apoteka. Osim toga bila je od XV. stoljeća uvijek po jedna apoteka u drugom gradu države Stonu. Taj veliki broj apoteka u to vrijeme razumljiv je zbog specifičnosti tadašnjih lijekova, koji su se izrađivali komplikovanim i čestim destilacijama, ekstrakcijama i drugim procedurama iz biljnih droga i najrazličitijih životinjskih, pa i ljudskih dijelova i ekskremenata, kao i iz nekih kemijskih spojeva i minerala. Iza dugotrajnog usitnjavanja i priprema ishodnog materijala (materia prima) pristupilo se tek izradi samih lijekova (composita), koji su bili sastavljeni kojiput iz deset do dvadeset primarnih lijekova. Pored toga su se u apotekama izrađivali ljekoviti slatki konfeti, marcipani, razni sirupi i ukuhano voće, kao i voštane svijeće.

Apotekarska vještina (ars aromatariae) učila se u Dubrovniku u XVI. stoljeću empirijskim putem. Domaći sinovi polazili su u gradu latinsku školu, u kojoj su obučavali talijanski učitelji. Iza toga su stupili u apoteku i iza višegodišnjeg praktičnog učenja polagali su ispit pred državnim liječnikom i za to određenim apotekarima, te su zacijelo tako bivši dubrovački apotekari stjecali naziv aromataria ili apotekara. Iako se nije našlo o tome direktnih dokaza, to se zaključuje prema običajima onog vremena u drugim evropskim zemljama, a apotekari, koji su dolazili iz Padove, Milana, Urbina i drugih gradova, položili su već stručne ispite kod svojih korporacija sa stalnim ispitivačima ili u farmaceutskim školama. Apotekari su morali poznavati latinski i talijanski jezik, kako to potvrđuju apotekarske i medicinske knjige onog vremena, kao i recepti pisani latinskim jezikom. Tako je liječnik Nikola Rosse ostavio u svojoj oporuci četvorici apotekara farmaceutske i medicinske knjige pisane na latinskom i talijanskom jeziku, a od petog apotekara tražio je, da jednu takvu knjigu povrati. U XV. stoljeću većina školovanih apotekara dolazila je iz talijanskih gradova. Na prijelazu u XVI. stoljeće bilo je u Du-

brovniku već više apotekara s domaćim slavenskim imenima. U XVI. stoljeću ima još doseljenih apotekara iz Italije, ali je veći broj domaćih apotekara rodom iz Dubrovnika, a neki su iz ostalih dalmatinskih gradova i gornjeg primorja. Već u XIV. stoljeću uzdigao se apotekarski društveni položaj nad zanatskim staležom, u XVI. stoljeću daje se apotekaru koji-put naslov egregius vir, magister, a rijetkokad i dominus. Mnogi dose-ljeni apotekari ženili su se kćerkama domaćih građanskih obitelji i tako osnovali u Dubrovniku svoje obitelji. Neki su od njih imali svoj pučan-ski grb. Udovice apotekara i njihova djeca nasljeđivali su apoteke i tada uzimali administratore ili bi apoteku prodali.

Nekoliko apotekara XVI. stoljeća i veliki broj članova njihovih obitelji umrli su od kuge, koja je često harala u Dubrovniku, osobito od godine 1527. do 1528. Može se zaključiti, da je bilo među njima toli-ko žrtava zbog toga, što su apotekari morali za vrijeme kuge ostati u gradu. Vlada je još godine 1454. uz ostale uvjete tražila u ugovoru, da Ivan Teutonicus ne smije za vrijeme kuge ostaviti apoteku. Iz oporuke se vidi, da je poneki od apotekara imao svoju kuću ili posjed, ali oni nisu stekli bogastvo poput dubrovačkih trgovaca radeći u apotekama.

U Dubrovniku su bile bratovštine razvijene već od XIII. stoljeća, one su se dijelile prema raznim zanatima i zvanjima ili su to bila crkve-na udruženja, a održale su se do početka XIX. stoljeća. Građani su se upi-sivali u bratovštine Lazarina, trgovaca s Istokom, ili Antunina, trgovaca sa Zapadom, u kojima je bilo učlanjeno i više apotekara. Oni nisu imali, kao ni liječnici, svoje stručno staleško udruženje, ali je dosta veliki broj bio učlanjen u »Fraternitas sartorum« uz kirurge, brijače, zlatare i t. d., jer je to bratstvo krojača primalo u svoje članstvo i druga zvanja. Osim stručnih i vjerskih ciljeva imale su bratovštine i humanitarno-socijalnu svrhu kao pomaganje bolnica, siromaha, posjećivanje bolesnih, dijeljenje lijekova, opremanje siromašnih udavača i t. d., a osobito se pazilo na moralni odgoj članstva. Kako smo dosada ustanovili, bila su dvojica apo-tekara u XVI. stoljeću gastaldi, t. j. župani u svojim udruženjima.

U apotekarskim obiteljima A. Alegretija i M. Baromića popisana su godine 1528. i 1584. dva opširna inventara iz njihovih domova, koji ukazuju na standard privatnog života tadašnjih apotekara.

U apotekama su radili djetići, s kojima su apotekari pravili ugo-vore na više godina prema običajnom pravu u Dubrovniku. Nagrađi-valo se tek po isteku ugovorenog roka, zabranjivalo se, da djetići ne bježe od posla i da se ne smiju zaposliti u drugoj apoteci, što se sve očito unosilo u ugovore radi što dužeg iskorišćavanja njihove radne snage. Ipak se u nekim ugovorima službodavac obavezuje, da će sa svojim famulu-som dobro postupati, kako to dolikuje dobrom gospodaru, kako za vri-jeme rada, tako i kada je bolestan, i da će ga učiti. Djetići su dolazili u grad iz bližeg zaleđa, zatim iz Trebinja, Hercegnovog i Kotora, a našli smo, da je bio jedan iz Venecije, a jedan iz Grčke. Među djetićima XVI. stoljeća ustanovili smo samo za dvojicu, da su postali kasnije apotekari u Dubrovniku.

Dobava lijekova bila je u Dubrovniku olakšana vrlo razvijenom trgovinom u XV. i XVI. stoljeću. U to je vrijeme Dubrovnik već jaka uvozna i izvozna luka za robu, koja se prodavala preko balkanskih zemalja dalje morem u luke talijanskih gradova ili obratno. Osobito su se mnogo prometale ljekovite droge i mirodije, vrlo cijenjene kao lijek i začim, zatim loj, vosak, med i šećer. Od ljekovitog bilja izvozilo se iz dubrovačke okolice jasenak (*diptamus albus*), mandragora, despik i drugo bilje. U dubrovačkoj carinarnici ležali su često sanduci i bale s lijekovima i mirodijama, a sporovi se bilježe zbog raznih neprilika kod dobave i isplate te apotekarske robe. Kod slanja brodom osigurava se roba, jer se događa, da brod propadne ili bude opljačkan od gusara ili uskoka. Iz Dubrovnika slala je Vlada često darove u Carigrad, kao i pojedinim sandžacima i kadijama u tadašnje obližnje turske krajeve. Kada su dubrovački izaslanici polazili u susjednu Tursku, nosili su često čitave tovarne darova, među njima je bilo lijekova, mirodija, raznih sirupa, slatkih ljekovitih konfeta i marcipana, što se sve izrađivalo u dubrovačkim apotekama.

Višegodišnjim istraživanjem arhivske građe, napose XVI. stoljeća, u državnom arhivu u Dubrovniku, pronađeni su sada novi prilozi za poznavanje prošlosti farmacije u Dubrovniku. Mnogi akti s velikim brojem podataka za dosada nepoznatih pedesetsedam apotekara, kao i nova vreća za već poznatu petnaesticu, ukazuju na razvoj farmacije, koja je u XVI. stoljeću već bila u rukama velike većine domaćih ljudi. Ustanovljena su mjesta i dobijena je zaokružena slika triju apoteka: kraj sv. Vlahu, s južne strane Dvora i sučelice Dvoru. Pronalaskom njihovih inventara od godine 1553. i 1583. upoznali smo materiju mediku XVI. stoljeća u Dubrovniku, zatim laboratorijske utenzilije kao i namještaj i druge stvari tadašnjih apoteka. Pronašli smo razne naredbe, koje je država izdavala apotekarima radi sigurnosti u liječnju ispravnom izradom lijekova. Upoznali smo mnoga složena stručna i privredna pitanja tadašnjih apotekara, njihov odnos prema društvu i obitelji, što sve svjedoči o pravnim, socijalnim i kulturnim prilikama i o stepenu civilizacije u Dubrovniku u XVI. stoljeću.

Tako se tradicija farmacije u Dubrovniku, uglavnom vezana samo na dvije apoteke, franjevačkog samostana i stare bolnice »*Domus Christi*«, sada znatno proširuje osvjetljenjem apotekarstva u XVI. stoljeću. Radi skučenosti prostora objavljuje se ovdje samo manji dio te radnje.

APOTHECA AROMATARIA PROPE ECCLESIAM DIVI BLASII

Ovako nazivaju akti dubrovačkog državnog arhiva tu apoteku, usto piše još kojiput, da je bila »*sub domo ser Marini Giuppani Bona*«. I danas je izvana na kući uz crkvu sv. Vlahu iznad ulaznih vrata grb te obitelji, a iznad pet izloga uzidano je pet kamenih orlova iz grba Bunića, pa prema tome zaključujemo, da je na tom mjestu bila kuća, u kojoj se nalazila ta apoteka aromataria prije više od 450 godina.

U mnogim aktima petorice apotekara, koji su radili u toj apoteci od godine 1493.—1567. upoznajemo njihov stručni rad i drugu djelatnost.

Andrija Alegreti bio je rodом iz Dubrovnika. Jedan od njegovih predaka Brajko Radin doselio se u XIV. stoljeću iz Hercegovine. Od imena Rade postala su prezimena Radosalić, Radić i Radinković dictus Allegretti. Koncem XV. stoljeća bila su ta prezimena prevedena na talijanski u Allegretti, ali se polovicom XVI. stoljeća opet javljaju u slavenskom obliku kao na primjer Johannes »Radi« apothecarius.¹

Andrija Alegreti spominje se kao prvi specijarij u apoteci kraj crkve sv. Vlaha od godine 1493.—1517.² Poslije njega mijenjali su se često njegovi vlasnici nasljedstvima ili prodajama, a kojiput je istodobno bilo i po više vlasnika u ortačkom odnosu, od kojih je morao biti bar jedan apotekar. Andrija je stanovao u svojoj kući u predgrađu zvanom Ilijina glavica,³ gdje je umro 1517. godine učinivši pred smrt opširnu oporuku.⁴ U njoj je imenovao nasljednicima svoju ženu Magdalenu i svoje sinove, a osim toga je ostavio ženi jedan prsten za uspomenu i naredio, da joj se vrati njezin miraz. Pošto je učinio razne zavještaje crkvama i samostanima, po običaju onog vremena ostavio je i deset zlatnih dukata za gradnju oltara s velikom slikom u njegovoj susjednoj crkvi sv. Andrije uz nalog, što ima slika da prikazuje. Osobito je zanimljiv onaj dio oporuke, u kojem izjavljuje, da hoće neka se vjeruje njegovoj poslovnoj knjizi označenoj slovom C u svim stavkama, kako za dugovanja, tako i za potraživanja, jer da ih je uvijek pisao preporučujući se sv. Ivanu i u dobroj vjeri. Isto tako želi, da se vjeruje njegovoj »Dugoj knjizi« zvanoj »Medicinale«, u koju da je upisivao recepte izrađenih lijekova uz naznaku imena bolesnika, kao i cijene lijekova. Dalje izjavljuje, da nije dospio upisati sve recepte, jer da taj posao nije nikada povjeravao svojim pomoćnicima, već da je to činio uvijek sam. Zbog toga je — kaže — ostavio u »Dugoj knjizi« neispisana mjesta, i po stavicima, koje su imali napose svaki od ovih liječnika: Andrija (Montineus), Antonije (Hispanus), Bernardus (de Lovico), Matej i Alvizije Federikov. On još navodi, da se dugovanja za uzete lijekove vide u »Dnevniku blagajne«, koje neka njegovi nasljednici naplate.

Kako se vidi, ta stručna knjiga zvana »Medicinale« sa kopijom recepta imala je već onda gotovo iste stavke kao i danas u apotekama, ona dokazuje strogu vladinu kontrolu kod izdavanja lijekova. Takvo knjigovodstvo bilo je u to vrijeme još rijetka pojava u trgovačkom svijetu, a spominju ga još dvojica apotekara. Dubrovnik je već u XV. stoljeću imao poznatog stručnjaka Benka Kotruljevića, koji je prvi uveo vođenje dvostrukog knjigovodstva i bio poznat izvan Dubrovačke republike.

¹ Vučetić, A., Pismo dubrov. vladike Mare Rafove Gučetićeve, Spomenica o padu dubrov. republike. Dubrovnik 1908. str. 130.

² D. N. 72, 88 — Jeremić-Tadić, Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika. Beograd 1938—1940. knj. II, 154 III, 170.

D. N. 108, 79.

³ D. C. 115, 5—6'.

⁴ T. N. 32, 29—30.

U svojoj oporuci naređuje još Alegreti, da se plati bratovštini sv. Ivana u Pustijerni, dijelu grada kraj istoimene tvrđave, potrebna svota za jedno bratimsko odijelo, u kojem želi da bude pokopan. Andrija Alegreti umro je u lipnju godine 1517. od kuge kao i malo iza njega njegova dva sina. Deset godina kasnije umrla je od iste epidemije njegova udovica Magdalena na Lapadu u Sumratinu. Ona je u svojoj opširnoj oporuci od travnja 1527. zavještala više većih i manjih zapisa, a sav svojim ostali imutak ostavila je sinu Franu Andrijinu. U oporuci među ostalim ostavlja i jednu mjenicu na 225 zlatnih dukata, koju mu ima isplatiti Nikola Kladorubović, a pohranjena je u jednoj kutiji u apoteci.⁵

Franu Andrije Alegreti zamolio je nakon smrti svoje majke Malo vijeće, da izda nalog, neka se popiše inventar svih vrijednih stvari u njegovu stanu na Ilijinoj Glavici. U popisu od 18 I. 1528. (koji će biti posebno objavljen) vidi se, da je Frano naslijedio od svojih roditelja osim apoteke i kuće, za ono vrijeme mnogo vrijednih kućnih predmeta, zlatnih dragocjenosti, kao i srebrnog stolnog pribora. Kako je u to vrijeme cvao u Dubrovniku zlatarski zanat, to je sigurno, da su mnogi navedeni predmeti »lavorati« i »scolpiti« djelo dubrovačkih zlatara i njihovih radionica u XV. i XVI. stoljeću.

U veljači 1528. potvrdio je Jerolim Gjurov, kao zastupnik Frana Andrijina, da je primio sve stvari, koje su popisane u inventaru, kao i mjenicu na 225 dukata izdanu od N. Kladorubovića. Dalje je izjavio, da nije još primio 546 zlatnih dukata, koji su položeni u vladinoj blagajni,⁶ a što da je sve Frano pok. Andrije aromataru naslijedio od svog pokojnog oca, majke i braće, koji su svi umrli od kuge.

U travnju 1529. godine potvrdio je Frano Alegreti, da mu je njegov punomoćnik Jerolim Gjurov izručio sve u inventaru popisane stvari, kao i utržak od sedam sanduka bijeloga voska, koji nije bio upisan u ovom popisu.⁷ Velike količine voska spominju često i drugi apotekari XVI. stoljeća u raznim ugovorima, pogodbama, pa i u oporukama. Bijeli i žuti vosak služio je kao podloga mnogim mastima i melemima, a osim toga su se u apotekama mnogo izrađivale voštane svijeće za razne bratovštine i za vladu, kao i sitni zavjetni voštani predmeti. Koncem kolovoza 1528. godine potvrdio je Frano Andrijin, da je primio od svećenika Luke dug od 802 zlatna dukata i 24 groša.⁸ Godine 1537. ugovorio je s Ivanom Buratovićem, da ga uzimlje kao famulusa — djetića za apoteku, a ovaj se obvezao, da će mu vjerno služiti za vrijeme od osam godina uz uobičajene uvjete.⁹ Frano je bio učlanjen poput njegova oca u bratovštini krojača,¹⁰ međutim našli smo ga upisanog prema Genealogiji i u bratovštini Antunina.

⁵ T. N. 34, 197—199.

⁶ D. C. 115, pod datumom 13/2. 1528.

⁷ D. C. 115 pod datumom 26/4. 1529.

⁸ D. C. 115 pod datumom 31/8. 1528.

⁹ D. N. 104, 220.

¹⁰ Roller, S.: Dubrovački zanati u XV. i XVI. st. J. A. Z. U. Zagreb 1951. Građa knj. II. str. 234, 238.

Umro je vjerojatno koncem godine 1541., jer se tada spominje njegova udovica Frana. Obitelj Alegretija imala je, kako je poznato, svoj pučanski grb.¹¹

Frana udova Frana Alegretija prodala je 24. prosinca 1541. dopuštanjem Malog vijeća naslijeđenu apoteku sa svim lijekovima i namještajem Vicku Sankoviću, apotekaru iz Kotora. U ugovoru piše, da prodaje u ime svoje i drugih nasljednika »Omnia aromata, res massaritas et melioramenta«, što su procijenili aromatar Gabrijel Gabrielis i Petar Ivanović (zvan Zanon). Kupac se obavezao, da će isplatiti kupovninu od 430 zlatnih dukata u roku od dvije godine.¹² Posljednji put našli smo spomenutu udovicu Frana Andrijina u kolovozu 1548. godine, kada je iznajmila na deset godina kanoniku Boži Buniću jednu kuću u Rijeci dubrovačkoj, koju je naslijedila zajedno sa svojim sinom Antunom od svog pokojnog muža.¹³

Vinko Petra Sanković iz Kotora. Prigodom kupnje apoteke u prosincu 1541. godine bio je vlasnik prostorija namijenjenih za smještaj apoteke »kod sv. Vlaha« plemić Marin Gj. Gučetić. On je pozajmio Sankoviću za tu kupovninu 150 zlatnih dukata, a prema međusobnom ugovoru postala je apoteka zajedničko vlasništvo obojice.¹⁴ Malo zatim učlanio se Vinko Sanković u bratovštinu krojača,¹⁵ kao što su to bila i njegova dva prethodnika u toj apoteci. Već nekoliko mjeseci iza toga umro je Sanković u srpnju 1542. godine, a pet dana prije svoje smrti učinio je oporuku,¹⁶ pri čemu mu je bio svjedokom apotekar Federik. Iz oporuke se vidi, da je imao imutak u Dubrovniku i u Kotoru i da je apoteka imala isplatiti Marina Gučetića, koji je bio njen suvlasnik, zatim vjerovnika Cezara Angelika u Urbinu, koji je slao Sankoviću iz Ankone razne lijekove, i nasljednike bivšeg vlasnika apoteke Frana Andrijina. Nasljednicom cijelog preostalog imutka imenovao je svoju sestru Mariju »zvanu Ljubu« udatu Ricci, iz Kotora. Sanković spominje u oporuci svoju »Poslovnu knjigu davanja i potraživanja« pisanu vlastoručno, a koju izrijeком potvrđuje kao potpuno ispravnu, izjavljuje još, da je predao Franu Rogoljanoviću 1200 libara voska, da ga izbijeli, te određuje, da se od prodaje toga voska ima isplatiti Lovru Miniatiiju Firentincu dugovanje za lijekove koje mu je on slao iz Venecije.

Sanković nije dospio zbog svoje rane smrti isplatiti cijelu kupovinu za apoteku, stoga su tutori ud. pok. Frana Alegretija zaplijenili 31 zlatni dukat kod Petra Ivanovića, nasljednika Sankovićeve apoteke.¹⁷ Tako ta svota nije bila isplaćena njegovoj sestri Mariji kao nasljednici, ali je malo iza toga ipak primila ostatak kupovine.¹⁸

¹¹ Vučetić, ibidem

¹² D. C. 106, 203, 204'.

¹³ D. C. 134, 146.

¹⁴ Jeremić-Tadić, ibidem II, 155.

¹⁵ Roller, ibidem str. 258.

¹⁶ T. N. 38, 217'—218.

¹⁷ D. C. 128, 176'.

¹⁸ D. C. 128, 185.

Petar Ivanović Zanon bio je rodom iz Šibenika. Jedan akt govori, da je iz Hvara,¹⁹ stoga pretpostavljamo, da je prije dolaska u Dubrovnik radio u Hvaru. Kada je koncem prosinca 1541. godine Frana ud. Alegretija prodavala svoju baštinjenu apoteku Vinku Sankoviću bio je Petar Ivanović Zanon jedan od dvojice stručnih procjenitelja.²⁰ Procijeniše je na 430 zlatnih dukata. Kako je Sanković umro već iduće godine, prodala je njegova sestra Marija Ricci naslijeđenu apoteku Petru Ivanoviću. Iza toga je godine 1542. kupio Petar od nasljednika Baptista de Orlando bivšeg dubrovačkog apotekara razne lijekove i apotekarske stvari.²¹ U rujnu 1542. godine potvrdila je Marija Ricci, da je primila na račun prodane apoteke 89 i pol zlatnih dukata od Petra Ivanovića kao kupca.²² Ivanović je uzimao nekoliko puta u službu apoteke djetice i s njima činio ugovore. Tako je koncem 1541. godine ugovorio s Ivkom (Ivchus) iz Osojnika, sela nad Rijekom dubrovačkom, da mu služi tri godine.²³ Koncem 1542. godine uzeo je na pet godina »u svoju službu i za rad u apoteci« još jednog djetica, čije ime nije u aktu upisano, ali je uz tu pogodbu zabilježeno, da se ona s voljom obiju stranaka raskida.²⁴ Koncem 1546. godine ugovorio je s Ivanom Babićem, da ga uzima kao djetica na četiri godine, da radi kod njega i da uči »ars aromatariae«²⁵. Ivan Babić je poslije bio dugo godina apotekar u Dubrovniku. Dvije godine iza toga 1548. godine spominje se još Ivan Antuna Vickov kao djetić kod Zanona.²⁶ On je učinio i u travnju 1555. godine opširan ugovor s petim djetićem Antunom Stijepanovićem prema uobičajenim uvjetima u Republici.²⁷

Petar Ivanović javlja se godine 1547. kao obranički sudac, kada je došlo do raspre u »apotekarskom društvu« (Societas pro Apotheca aromataria), u kome su bili ortaci Ivan Alegreti (Radosalić) aromatar i trgovac Mitošević. Stranke su se sporazumjele, da će stvar izravnati, »kako to dolikuje dobrim ljudima, mirnim putem«. Zato su izabrali Petra Zanona i Roka Fazana, da im spor presude.²⁸ Početkom 1553. god. bio je aromatar Petar sudionik u nekom brodskom osiguranju,²⁹ čime su se u to vrijeme mnogo bavili dubrovački građani i plemići. Godine 1549. javlja se kao vjerovnik Marina Đurova,³⁰ godine 1554. Benka Miččevića (Benchus Michichevich), koji mu je dugovao 7 dukata i 17 groša,³¹ a iste godine spominje se još dva puta u kancelarijskoj knjizi u manjim poslovima.³²

Kao posjednik zemlje na Lapadu ugovorio je s Lukom Radinim vrtlarom, koji je stanovao kraj crkve sv. Srđa, da će mu ovaj lomiti i isko-

¹⁹ D. N. 107, 28'.

²⁰ D. N. 106, 203.

²¹ D. N. 107, 28'.

²² D. C. 128, 185.

²³ D. C. 128, 13.

²⁴ D. C. 128, 24.

²⁵ D. C. 131, 235'.

²⁶ D. C. 134, 158.

²⁷ D. C. 140, 239.

²⁸ D. C. 132, 207.

²⁹ D. N. 112 pod datumom 25/2. 1553.

³⁰ D. C. 134, 261.

³¹ D. C. 139, 113.

³² D. C. 139 pod datumom 18 i 21/7. 1554.

pati kamenje i izravnati cijelo zemljište na Lapadu.³³ Petar Ivanović uzeo je u svoju obitelj na održavanje Jakobinu udovu aromataru Čušića, tako se ona povezala s poviješću ove apoteke.

Matija Nikole Čušić upisan je kao aromatar od 1542. godine, kada se spominje, da je kod njega provedena zapljena nekog novca, koji je pripadao pok. Andriji Krojaču.³⁴ Matija Čušić je skoro zatim umro, jer se javlja samo njegova udova i malobobni sin. Godine 1554. ubilježeno je, da je Jakobina udova Mate Nikolina aromataru posjedovala kuću u Dubrovniku »Super Priechi put«.³⁵ U tom starom dijelu grada i danas zvanom »Nad Prijekim« sačuvana je većina kamenih kuća iz XV. i XVI. stoljeća, pa se navedena kuća vjerojatno i danas tamo nalazi. Petar Ivanović uzeo je u svoju obitelj Jakobinu da snjima živi, pa mu je ona oporučno ostavila sav svoj imetak.

U opširnoj oporuci Jakobine Čušić rođene Tamarić otvorenoj 16. rujna 1558. godine ona izjavljuje, da ostavlja Petru Ivanoviću specijaru, koji ima svoju apoteku kraj crkve sv. Vlaha ove nekretnine: Svoju stojnu kuću u ulici od Sigurate, zatim kuće u Dujičinoj ulici, kao i posjed s kućom u Stonu unutar gradskih zidina i izvan njih u dijelu grada zvanom »Na Ponti«. Ona očituje još, da ju je Petar Ivanović njegovao, za nju se brinuo i mnogo obavezao, te da mu, kao svom univerzalnom baštiniku, ostavlja sav svoj imetak.³⁶ Kako je Petar Ivanović umro 1557. godine jednu godinu prije Jakobine, to su obaveze i prava prema njoj preuzeli na sebe njegovi nasljednici udovica Laura i malodobni sin Ivan Marija.

Godine 1578. spominje se tada već pokojni Petar Ivanović, kada je vlastelin Savin Palmotić iznajmio njegovu sinu Ivanu Mariji neku zemlju u Sumratinu na Lapadu.³⁷ Isto tako spominje se Petar Ivanović i godine 1580. u molbi njegova sina Ivana, kojom je tražio dopuštenje od Velikog vijeća, da može prodati uz privolu svojih skrbnika kuću u Stonu i zemljište izvan Stona radi svoga održavanja.³⁸

Još u veljači 1557. godine prodali su staratelji dobara udove Laure Petra Zanona i sina Ivana njegovu bivšu apoteku Dubrovčaninu Marku Nikolinu zvanom Ban. Tom prilikom procijenili su apoteku i popisani inventar Roko Fazano i Teofil Rikardus obojica apotekari, na 187 zlatnih dukata.³⁹ Taj inventar od veljače 1557. godine, na koji se pozivlju u ispravi, nismo mogli pronaći.

Apoteku je kupio Marko Ban uz ove uvjete: Obavezao se, da će kupovinu otplaćivati kroz deset godina, a za to vrijeme da će se brinuti za življenje Laure udove Petrove i njegova sina i dati im mogućnost stanovanja u svojoj obitelji. Umre li Laura, preuzima M. Ban obavezu prema

³³ D. C. 138, 182.

³⁴ D. C. 128, 107.

³⁵ D. C. 139, 17.

³⁶ T. N. 41, 110.

³⁷ D. C. 164, 114.

³⁸ Consil. Majus iz g. 1577/81 fol. 130.

³⁹ D. C. 143, 19.

sinu, a ako on iz bilo kojeg razloga ne bi kod njega stanovao, davat će mu za to vrijeme po 30 perpera godišnje za njegovo življenje. Ban je još ugovorio, da će kod sebe držati na stanu i Jakobinu udovu apotekara Matije Čušića, za koju se imala brinuti doživotno obitelj Petra Zanona, uz uvjet da Jakobina drži jednu služavku, koja će posluživati nju kao i obitelj pok. Petra Zanona, a staratelji će davati godišnje Banu za Jakobinu po 4 zlatna dukata. Marko Ban se obavezao, da će za to vrijeme plaćati najamninu Marinu Županu Buniću, u čijoj kući je bila apoteka i njegov stan.⁴⁰

Marko Ban je bio prije trgovac u Beogradu, a u knjizi Debita Notariae od 1536. godine ubilježeno je, da je »Marcus Nicolai de Allegrettis dictus Ban« ugovorio s Paskom Pavlovićem, da će zajednički voditi trgovinu u Beogradu.⁴¹ Iz tog akta se prvi put doznaje, da je i Marko Ban bio iz obitelji Alegretija. Kako on nije bio od struke, to je uzeo za administratora

Marka Marinova, da mu vodi apoteku. Vlada je dopuštavala, da vlasnici apoteka ne moraju biti apotekari, ali su bili obavezni držati stručno lice. Zato je Marko Ban učinio s Markom Marinovim aromatarom ugovor, koji su donijeli 6. ožujka 1557. godine napisan na domaćem jeziku (vernaculo sermone), a koji je kancelar preveo na talijanski. Marko Ban prema ugovoru predaje na upravljanje cijelu apoteku, koju je kupio od staratelja nasljednika Petra Zanona, prema procjeni i inventaru za 187 zlatnih dukata, te se obavezuje, da će uložiti u apoteku još dalja 83 zlatna dukata, dakle ukupnu sumu od 270 zlatnih dukata i 28 groša. Marko Marinov se obavezuje, da će lično upravljati apotekom u svakom pogledu, kako to odgovara tom umjeću (ars aromatariae) i to kroz dvije godine, te da će davati Marku N. Banu obračune o radu u apoteci. Ako bi krivnjom jedne ili druge strane nastala raspra u tom društvu, svaki od njih je slobodan, da je daje trojici za to imenovanih arbitara, da je riješe. Ujedno se obavezuju pod kaznom od 25 dukata, da ne će stvar iznositi pred sud. Od dohotka apoteke ima M. Ban prema ugovoru plaćati životne troškove za udovicu pok. Petra »specijala«, a ako bi ona umrla prije ugovorenog roka, da će to isto plaćati za njegova sina. Zatim su još ugovorili, da će iz dohodaka apoteke plaćati najam za prostorije apoteke i za stan, a isto tako će se pokrivati troškovi za hranu Markovu kao upravitelja apoteke, kao i za jednog djetića u iznosu od 18 dukata godišnje. Marko administrator isplaćivati će Banu iz apoteke svakog mjeseca po jedan i pol dukat. Početkom svake godine dijelit će Marko Marinov, koga u aktu nazivlju i »ministro della speciaria«, čistu dobit, od koje će primiti Marko Marinov jednu trećinu, a M. Ban dvije trećine. Ako to ne bi isplatio, ugovorili su, da može Ban ovaj ugovor poništiti.⁴² U travnju iduće godine obnovili su taj ugovor.⁴³

⁴⁰ ibidem.

⁴¹ Tadić J., Dubrovačka arhivska građa o Beogradu. S. A. Beograd 1950. knj. I. str. 91.

⁴² D. N. 143, 35.

⁴³ D. N. 115, 212.

Početakom 1557. godine imao je Marko Marinov neke poslove s aromatarom Ivanom Babićem, a koncem 1559. godine primio je uz ostale apotekare naredbu, u kojoj ih službeni akt naziva »aromatarii civitatis nostrae«. Kao upravitelj apoteke ugovorio je 1562. godine s djetićem Dimitrom Štefanovićem i uzeo ga u službu apoteke i kuće na šest godina s plaćom od 6 zlatnih dukata, koje će primiti po izmaku rada. Ostali uvjeti rada nisu bili navedeni.⁴⁴ Njega spominju sudbeni spisi u kolovozu i prosincu 1564. kao procjenitelja, kada je zajedno s još jednim apotekarom procjenjivao neku količinu rebarbare.⁴⁵

Iza sedam godina ortakluka u apoteci izjavili su godine 1564. Marko Ban i Marko Marinov, da su među njima nastale raspre radi obračuna u apoteci, pa su izabrali obranike Roka Fazana i Cezara Angelika, da pregledaju račune i izreknu presudu. U svibnju iste godine raskinuto je to ortaštvo.⁴⁶

Godine 1567. kupio je Marko Marinov od Cezara Angelika neke apotekarske stvari, zbog kojih je nastala među njima raspra, a koju su presudili sporazumno izabrani suci Ivan Babić i Roko Fasano.⁴⁷

Koliko se dosada moglo ustanoviti, bio je Marko Marinov zadnji od apotekara, koji su radili u apoteci »Kod sv. Vlaha« u XVI. stoljeću.

APOTHECA AROMATARIA EX OPPOSITO PALATII REGIMINIS

Ta apoteka obitelji Monaldi-Gabrielis bila je od polovice XV. stoljeća na južnoj strani Dvora, danas na slobodnom trgu pred stolom crkvom. Na tom mjestu nalazilo se više apoteka među ostalima apoteka obitelji Julijana Jakovljeva, koja je bila u kući redovnica od Kaštela. Odredbom Vlade od godine 1520. imala se ta kuća rušiti »pro ornamento ecclesiae cathedralis et pro ampliando campum ante portam Ponte et dictum palatium«.

Osmorica apotekara ostavila su do konca XVI. stoljeća u svojim aktima mnoge podatke, koji su vezani s tom apotekom uz katedralu. To su bila petorica od obitelji Monaldi-Gabrielis, zatim Frano Marinov, i Marin i Petar Nikolić. Najistaknutija je ličnost među njima Miho Monaldi, poznati dubrovački književnik.

Jerolim Monaldi de Vigantis spominje se kao aromatar u Dubrovniku već u XV. stoljeću. Doselio se godine 1430. iz Pezara u Dubrovnik i izabrao ga za svoju novu domovinu. On je prvi apotekar iz obitelji Monaldovića, koja je dala više apotekara do konca XVI. stoljeća.⁴⁸ U knjizi Genealogije Antunina, u kojoj su bilježeni genealoški podaci

⁴⁴ D. C. 148, 142.

⁴⁵ Sent. canc. 129, 88.

⁴⁶ D. N. 117, 52.

⁴⁷ D. N. 117, 181, 183'.

⁴⁸ Gelcich G., *Dello sviluppo civile di Ragusa*. Dubrovnik 1884 str. 94, i monografija istog pisca, Pietro Soderini str. 11.

Jeremić-Tadić, *ibidem* II, 153, III. 169.

njezinih članova, saznajemo za sve, što je u vezi s njihovim podrijetlom. Ta knjiga s upisanih 116 građanskih obitelji sačuvana je u originalu i u četiri prijepisa, s manjim brojem podataka. Iz tog popisa doznajemo, da su bile učlanjene u bratovštinu Antunina apotekarske obitelji Monaldovića, Gabrielis, Juliani i Alegretija.⁴⁹ Jedan od obitelji Monaldi de Vigantis bio je učlanjen u bratovštinu krojača.

Julijan Jerolima Monaldi de Vigantis radio je kao aromatar u Dubrovniku početkom XVI. stoljeća. Umro je u mladim godinama listopada 1516. godine. Iz njegove se oporuke vidi, da je bio vjeren s Marom, sestrom doseljenog firentinskog plemića Jerolima de Sfondrattis, dubrovačkog notara, koji mu je u ime miraza isplatio 480 zlatnih dukata. Prema tadašnjim dubrovačkim običajima isplaćivao se kojiput miraz mladoženji već za vrijeme vjeridbe, da ga može uložiti u koji posao i tako sebi osigurati budući obiteljski život. Julijan je izjavio u oporuci, da je od primljenog novca uložio u apoteku 350 zlatnih dukata, što da dokazuje njegova poslovna knjiga bilježaka. Nešto od novca uložio je, kako izjavljuje, i u svoj posjed na otoku Šipanu. Nadario je uz svoju vjericu Maru i sestru Dekušu, a navodi i sve svoje vjerovnike i dužnike. Univerzalnim nasljednikom cijelog svog imutka imenovao je svog brata Ivanà Jerolima Monaldija.⁵⁰

O Ivanu Monaldiju doznaje se iz njegove opširne oporuke od 16. srpnja 1546., da je ostavio veliki imetak svojim nasljednicima. U oporuci izjavljuje, da putuje na zapad i to u London, gdje je imao privredne veze. U njoj je obdario većim i manjim svotama bolnicu, siromahe, crkve i mnoge članove svoje obitelji. Najveći dio imutka ostavlja ženi Ani i dvjema sestrama Deši i Anukli, te naređuje, da iza njihove smrti ima sve pripasti nećacima Bartolu i Mihu, sinovima Gabrijela M. Gabrielis,⁵¹ apotekara u Dubrovniku.

Ivan Monaldi nigdje se ne spominje kao apotekar, pa nismo mogli ustanoviti, šta je učinio s apotekom, koju je naslijedio od brata Julijana, jer se ta apoteka više nigdje ne spominje.

Gabrijel Martola Gabrielis. O životu i radu ovog aromataru ubilježeno je u aktima više podataka. On se najprije nazivao Gabrijel Gabrielis. Kako je njegov šurjak Ivan Jerolimov Monaldi godine 1546. namijenio oporučno svoj veliki imetak njegovim sinovima Bartolu i Mihu, stali su se zajedno s ocem nazivati prezimenom Monaldi. Gabrijel Gabrielis bio je oženjen s Rusom kćerkom Miha Zuzorića, pa je tako njegova obitelj došla u srodstvo s poznatim građanskim obiteljima Monaldija, Zuzorića i Battitore. Gabrijel je imao dva sina i kćerku Dešu,

⁴⁹ Descrizioni delli originali e Genealogia dei Cittadini di Ragusa Rukopis u drž. arhivu u Dubrovniku. Index.

⁵⁰ T. N. 31, 183—185.

⁵¹ T. N. 39, 160.

Obitelj Gabrielis doselila se u Dubrovnik iz mjesta Prata u Toskani oko godine 1420. Najstariji član te obitelji Gabrijel Nikolin postao je godine 1429. državni računar republike.

koja se godine 1553. ulada za Dubrovčanina Marina Šimuna Battitore i donijela mu prema sačuvanom ženidbenom ugovoru u miraz 1.000 zlatnih dukata.⁵²

Kao apotekar spominje se Gabrijel 20. svibnja 1528. godine, a prije toga 15. ožujka iste godine, kada je učinio ugovor s djetićem Tomkom Nikolićem. Prema ugovoru uzeo ga je u službu na četiri godine od dana pogodbe, a Tomko je obećao, da će svog gospodara dobro i vjerno služiti, da će njegove stvari čuvati, neće ih krasti niti ikome pomagati da krađe gospodara, već će se vjerno i poslušno i u svakom pogledu pošteno vladati. Njegov gospodar mu je nasuprot obećao, da će s njime dobro postupati, kako s bolesnim, tako i sa zdravim i da će ga za vrijeme od četiri godine hraniti. Po svršetku tog roka isplatit će mu 15 zlatnih dukata; od tog novca morat će Tomko da sebi kupi odjeću i obuću. Ako bi prije ugovorenog vremena pobjegao, ne će primiti nikakvu plaću, a ne smije se ni kod koga drugog zaposliti.⁵³ Ti strogi uvjeti za rad bili su uobičajeni u XVI. stoljeću za apotekarske djetiče, a slični se u aktima više puta ponavljaju.

Gabrijel se spominje godine 1541., kada je unajmio dva skladišta u kući Marije Vodopije.⁵⁴ Godinu dana kasnije bio je procjenitelj apoteke pok. Frana Alegretija, kada je njegova udova Frana prodavala apoteku Vinku Sankoviću.⁵⁵ U veljači 1545. godine primio je od Vlade 31 zlatni dukat 9 dinara i 20 parvula za vosak, koji je Vlada od njega kupila za izradu svijeća prigodom državne svetkovine, a 3 zlatna dukata za izrađene slatkiše, koje je Vlada slala po dubrovačkim poslanicima hercegovačkom sandžak-begu.⁵⁶ Početkom 1546. godine ugovorio je s djetićem Ivanom Tome Vučdragovićem sinom Vučdraga Radosalića da uči i radi kod njega osam godina.⁵⁷

Koncem veljače 1558. godine odobrilo je Malo vijeće, da se aromataru Gabrijelu Gabrielis Monaldiju, kako se on sada nazivao, isplati znatna svota od 131 perpera za vosak, koji je prodao Vladi prigodom minule svečanosti sv. Vlaha.⁵⁸ Iste godine spominje ga poznati dubrovački liječnik Amatus Lusitanus, gdje navodi, kako je u Gabrijelovoj apoteci raspravljao s drugim liječnicima o nekom dubrovačkom bolesniku.⁵⁹ Osim tih akata, koji se tiču rada u apoteci, javlja se i u nekim privrednim poslovima, kao u veljači 1528. godine.⁶⁰ U listopadu 1539. godine ugovorio je s pomorcem Cavtačaninom Markom Milutinovićem, da mu kupi na putu

⁵² Descrizioni fo. 264—267.

Urlić Š., Nešto o podrijetlu Mara Battitora. Građa za povijest književnosti knji. X. Zagreb 1927. str. 112.

⁵³ D. C. 115, 297.

⁵⁴ D. C. 128, 9.

⁵⁵ D. N. 106, 203.

⁵⁶ Jeremić-Tadić, ibidem II, 155.

⁵⁷ D. C. 131, 100.

⁵⁸ C. M. 45, 37.

⁵⁹ Glesinger L., Lusitanus i njegov liječnički rad u Dubrovniku, Zagreb—Beograd 1940. str. 76.

⁶⁰ D., N. 99, 217.

za Orijent za predanih mu 20 zlatnih dukata što unosniju robu, a prema svom nahodjenju.⁶¹ Još se spominje dva puta u notarskim knjigama 1549. godine⁶² a tri puta godine 1553. u raznim privrednim poslovima.⁶³ Prema tome se Gabrijel Monaldi bavio, prema običajima svoga vremena, i raznim novčanim i privrednim poslovima.

Iz dokumenata se vidi, da je kupio od vlastelina Marina N. Bunića jednu kuću s vrtom na Konalu, koju je kasnije dao u polovništvo Gružaninu Vinku Vlakotiću. Kada mu je ovaj ostao dužan 12 dukata, tužio ga je 1554. godine sudu.⁶⁴ Imao je zemlju i na Brgatu ispod crkve Srđa, koju je predao 1562. godine Radi Vučdragoviću, da mu je obrađuje.⁶⁵ Gabrijel Monaldi posudio je godine 1568. dubrovačkim trgovcima nastanjenim u Beogradu u više navrata veće sume novaca, tako Martinu i Nikoli Andrije Xucho svotu od 134 zlatna dukata na osamnaest mjeseci, a godine 1570. Marinu Nalješkoviću i njegovu drugu Andriji Petroviću 128 zlatnih dukata i 6 dinara na osamnaest mjeseci. Iduće godine ovaj je posljednjoj dvojici ponovo posudio 200 zlatnih dukata i 30 dinara na dvadeset mjeseci.⁶⁶

Gabrijel Gabrijelis Monaldi bio je upisan u bratovštinu Antunina, a umro je vjerojatno oko godine 1571., jer ga više nismo našli u spisima. Bio je pokopan u samostanu dominikanaca u Dubrovniku.

Marin Martola Gabrielis živio je u prvoj polovici XVI. stoljeća. On se spominje sa svojim bratom Gabrijelom Martola Gabrielis kao aromatar u jednom notarskom poslu u srpnju 1537. godine.⁶⁷ Bio je oženjen Dešom, sestrom Ivana Monaldija, koju Ivan spominje, kao udovicu Marina M. Gabrielis i nadaruje u svojoj oporuci.

Miho Gabrielis Monaldi apotekar i književnik rodio se u Dubrovniku kao sin apotekara Gabriela Martola Gabrielis i majke Ruse rođ. Zuzorić. Godinu njegova rođenja nismo mogli ustanoviti, a njegovi biografi nijesu suglasni u tome. Jedni spominju godinu 1540.,⁶⁸ drugi pišu, da je valjda rođen prije te godine,⁶⁹ a treći navode, da je rođen godine 1550.,⁷⁰ što je protivno sada utvrđenim činjenicama. Vjerojatno je, da je rođen prije 1540. godine. Kada je godine 1546. zajedno s bratom Bartolom naslijedio od svoga ujaka Ivana Jerolima Monaldija, muža majčine sestre Ane Zuzorić udate Monaldi, njegov znatan imutak, primila su oba brata zajedno s ocem prezime Monaldi.⁷¹ Nižu i srednju školu svr-

⁶¹ D. N. 106, 21.

⁶² D. N. iz godine 1548/9: fo. 85, 103.

⁶³ D. C. 137, 144' — D. C. 137 pod datumom 31/12. 1553 — D. C. 138, 1.

⁶⁴ D. N. 107, 75 — D. C. 139, 205.

⁶⁵ D. C. 149, 92.

⁶⁶ Tadić, Dubrov. arh. grada 1, 393, 427, 451.

⁶⁷ D. N. 104, 222.

⁶⁸ Kombol M., *Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*. Zagreb 1945. str. 167.

⁶⁹ Körbler G., *Odgovor na recenziju W. Ljubibratića*. Ljetopis J. A. Z. U. Svezak 31. str. 63, 93.

⁷⁰ Lozovina V., *Dalmacija u hrvatskoj književnosti*. M. H. Zagreb 1936. str. 132.

⁷¹ Descrizioni, *ibidem*.

šio je u svom rodnom gradu, a više nauke nastavio je u Firenci.⁷² Kao član stare obitelji aromatara stekao je zacijelo apotekarsko znanje praktičnim radom u apoteci. Kako je bio više sklon peru, to se malo spominje u vezi s njegovim apotekarskim radom. 16. listopada 1559. godine zabilježen je u jednom službenom aktu Republike Miho Gabrijelov Monaldi kao dubrovački aromatar. Taj službeni akt glasi od riječi do riječi:

Die XVI. octobris 1559.

Captum fuit de precipiendo aromatariis Civitatis nostrae, non debeat post hoc facere aliquod marzapanum quod e^xcedat pondus unius librae et dictum marzapanum esse debeat panum et sinceræ massæ panis et quod super marzapanis facient non debeant facere aliquod laborarium et contrafacientes cadant in penam ipperperum viginti quinque pro quolibet vicem qua secus facient. Statim intimatum Michaeli Gabrielis Monaldi, Bartholomeo Tibicini, Matheo Joannis, Joanni Petri, Joanni Lucae, Cesari de Urbino, Marco Marini.⁷³

Kako se iz navedenog akta vidi, tu naredbu je Vlada saopćila sedmorici dubrovačkih apotekara, koje nazivlje »aromatarii Civitatis nostrae«, među njima i Mihu Monaldiju. Istraživanjem smo ustanovili, da su šestorica od navedenih imena bili godine 1559. aktivni dubrovački aromatar i imali vlastite apoteke. Sedmi među njima Marko Marinov bio je administrator apoteke, koju je vodio kao stručnjak, jer je njen vlasnik bio trgovac Marko Ban zvan Alegreti. Prema tome morao je u to vrijeme i Miho Monaldi voditi kao aromatar bivšu apoteku svoga oca, jer ga inače Vlada ne bi bila obznanila o ovoj svojoj naredbi. To je moglo biti i stoga, jer se njegov otac, koliko je dosada ustanovljeno, spominje u apotekarskim poslovima samo do godine 1558.

Kako se dugo Miho Monaldi bavio apotekarskim poslom, nismo mogli ustanoviti. Držimo, da je to zacijelo bilo samo kraće vrijeme, i to u mlađim godinama, jer se, kako pišu literarni historici, bavio naukama, proučavajući filozofiju, matematiku i pjesništvo.⁷⁴

U Genealogiji Antunina je upisano, da je Miho Monaldi bio doktor obaju prava⁷⁵ (kanonskog i rimskog), što da potvrđuje njegova oporuka. Pregledom te oporuke od 6. travnja 1681. ustanovili smo, da se u njoj ne spominje Miho Monaldi kao doktor. Kada su nećaci Miha Monaldija Gabrijel i Marin Battitore iza njegove smrti godine 1597. izdali njegova skupna djela,⁷⁶ nijesu naveli Monaldijev doktorski naslov, što bi bili zacijelo istaknuli u tom raskošnom izdanju punom renesansne kićenosti stila, da je Monaldi bio doktor.

⁷² Körbler, ibidem str. 78.

⁷³ C. M. 45, 207.

⁷⁴ Körbler, ibidem str. 94 — Kombol, ibidem,

⁷⁵ Descrizioni fo. 264—265.

⁷⁶ Irena overe, della Bellezza con altri due dialoghi, uno dell'Haveve, et l'altro della Metafisica. Rime. In Venetia 1599. Sva tri djela uvezana su u jednu knjigu pod naslovom Monaldi, Prose e rime. Biblioteca franjev. samostana u Dubrovniku. Sign. 33(X)23.

I dubrovački historičar XVIII. stoljeća Serafin Crijević piše, da neki spisi nazivaju Miha Monaldija doktorom, no da nije poznato, na kojem je fakultetu doktorirao, ali S. Crijević ne navodi, koji su to spisi. Prema do danas pronađenom znademo pouzdano, da je Monaldi bio na naukama u Firenci, da je bio čovjek visoke kulture i svestranog znanja, te da se bavio naukom i književnim radom. Držimo, da je apotekarsko umijeće izučio empirijskim putem za mladih dana u apoteci svoga oca.

Monaldi se spominje i u nekim novčanim poslovima. Tako je u travnju godine 1571. pozajmio Martinu i Nikoli Andrije Giuco (Xucho) trgovcima u Beogradu svotu od 133 zlatna dukata i 4 dinara, kojima je već i njegov otac dao pozajmicu.⁷⁷ Iz oporuke Luke Sorkočevića iz godine 1572. doznajemo, da je on dugovao Mihi Monaldiju neki novac i da mu je oporučno ostavio namještaj svoje radne sobe.⁷⁸ U kolovozu iste godine spominje se, da je imao u predgrađu Pile iznad Gornjeg konala kuću,⁷⁹ koju je već posjedovao godine 1554. njegov otac.

Apoteka Miha Monaldija bila je smještena u njegovoj obiteljskoj kući na južnoj strani Kneževa dvora. Iz akta od godine 1583. vidi se, da je osamdesetih godina, a valjda i prije bio vlasnikom bivše Monaldijeve apoteke Frano Marinov, kome je M. Monaldi bio iznajmio prostorije i magazin u apotekarske svrhe, ispod svog stana. Kada je zakup za prostorije godine 1583. istekao, ugovorio je Miho Monaldi 8. lipnja 1583. godine s dvojicom apotekara braćom Marinom i Petrom Nikolićem, da im iznajmljuju na deset godina iste apotekarske prostorije i skladište uz cijenu od 60 perpera godišnje. Istodobno su braća Nikolići kupili od Frana Marinova sav apotekarski namještaj, suđe, stojnice i neke laboratorijske predmete, koji su bili u bivšoj Monaldijevoj apoteci, za cijenu od 80 perpera. Kako je Frano ostao Monaldiju dužan najamninu, to je Miho Monaldi preko svog zastupnika zaplijenio tu sumu od 80 perpera kod Marina i Petra Nikolića.⁸⁰

Miho Monaldi, kao čovjek visoke kulture i naobrazbe, posvetio je veliki dio svog života nauci, što mu je bilo omogućeno, jer je bio materijalno obezbijeđen, i kao neženja, nije imao obiteljskih obaveza. Zna se, da je bio sa svojim prijateljem pjesnikom Franom Bobaljevićem utemeljitelj dubrovačke književne »Akademije složnih« (Accademia dei concordati). Družio se mnogo i s dubrovačkim književnikom i filozofom Nikolom Gučetićem, koji ga spominje u svojim djelima »Libro della Repubblica« i »Dialoghi sulle Meteore«. U ovom posljednjem djelu Gučetić razgovara u formi dijaloga sa svojim prijateljem Monaldijem.

Miho Monaldi je pisac »Irene«, filozofskog djela o ljepoti, i knjige »Dialoghi del Havere e della Metafisica«, pisanih u obliku dijaloga. Kao pjesnik soneta i elegija, koje je pjevao na talijanskom jeziku smatrao se istaknutim pjesnikom, a pjesme je među ostalim posvetio: dubrovačkoj

⁷⁷ Tadić, Dubrov. arh. grada I. 455.

⁷⁸ Tadić, Dubrovački portreti. S. K. Z. Beograd 1948. knj. I. str. 297.

⁷⁹ D. N. 118, 164.

⁸⁰ D. C. 170, 139'—141.

pjesnikinji Juniji Bunićevoj, Cvijeti Zuzorićevoj, Marinu Držiću i njegovom bratu Vlahu.

Svojom oporukom od godine 1581.⁸¹ ostavio je veliki imetak sinovima svoje pokojne sestre Deše Battitore Marinu i Gabrijelu, koji mu se odužiše izdajući njegova djela u osobito lijepoj opremi velikog formata.

Miho Monaldi je umro 24. veljače 1592. godine, a pokopan je u sakristiji dominikanske crkve u Dubrovniku, gdje su bili sahranjeni i njegovi preci. Prigodom njegove smrti ispjevao mu je nadgrobnicu na hrvatskom jeziku pjesnik Dinko Zlatarić, a na latinskom dubrovački pjesnik Didak Pircho.

Dubrovčanin Miho Monaldi, dosada poznat po svom kulturnom i književnom radu, ulazi prema ovdje iznijetom u povijest farmacije u Dubrovniku.

Frano Marinov. Spominje se u prije spomenutoj ispravi od godine 1583., a u vezi s njegovom apotekom, koja je bila u kući Miha Monaldija. Iste godine prodao je Frano Marinov, kako je već navedeno, Marinu i Petru Nikoliću potpuni namještaj svoje apoteke sa svim posudama i drugim stvarima i ostavio popis svega kao dragocjen dokumenat o izgledu i kompletnom namještaju jedne dubrovačke apoteke aromatarije XVI. stoljeća.⁸²

Marin i Petar Nikolić. Uz već objavljene podatke o njima spominje se Petar Nikolić još i godine 1593.—94., kada je platio 21 perper u ime najamnine za apotekarske prostorije u kući Miha Monaldija.⁸³ Braća M. i P. Nikolić bili su zadnji apotekari, za koje se zna da su radili u bivšoj apoteci Monaldovića pokraj Kneževog dvora u XVI. stoljeću.⁸⁴

⁸¹ T. N. 48, 244.

⁸² Kesterčanek Zd., O inventarima dubrovačkih ljekara u XVI. st. Iz hrvatske medicinske prošlosti. Spomen knjiga Zbora liječnika Hrvatske. Zagreb 1954. str. 200.

⁸³ Libro delli affitti del Comune. God. 1593—1594. str. 115 odn. 95.

⁸⁴ Kesterčanek Zd., »Prinosi biografijama dubrovačkih apotekara«. Zbornik II. kongresa farmaceuta Jugoslavije. Izdanje Farm. društva Jugoslavije Beograd 1956. str. 186. Omaškom izdavača u tekstu su izostavljene oznake za vrela, koja se citiraju na kraju napisa. Osim toga štampana su pogrešno mnoga imena i riječi. Op. pisca.

Zusammenfassung

AUS DER GESCHICHTE DER PHARMAZIE DUBROVNIKS IM XVI. JAHRHUNDERT

Dubrovnik besass Apotheken bereits seit dem Ende des XIII. Jahrhunderts. Im XIV. und XV. Jahrhundert sorgte die Regierung für das öffentliche Gesundheitswesen durch zahlreiche Verordnungen, durch Beaufsichtigung der Sauberkeit und Reinhaltung der Wohnstätten, Gassen und öffentlichen Plätze, durch den Bau von Kranken-, Findel- und Waisenhäusern, durch eine Wasserleitung und Kanalisation und durch Quarantänen. Seit dem XIV. Jahrhundert liess es sich die Verwaltung angelegen sein, dass die Stadt mit Ärzten und Apothekern versehen wäre, die aus Italien bezogen und durch Verträge zum Verbleiben verpflichtet wurden. Eigens dazu bestimmte Räte beaufsichtigten die Apotheken in Anwesenheit von der Ärzte. Gegen Ende des XV. Jahrhunderts gab es in der Stadt bereits mehrere Apotheker mit slavischen Namen, während Apotheker heimischer Herkunft im XVI. Jahrhundert bereits die Mehrheit bildeten.

Das reiche Dubrovniker Staatsarchiv enthält unerschöpfliche Quellen zur Geschichte der Stadt, dem auch die Dokumente als Belege zur Geschichte der Pharmazie der Stadt Dubrovnik entnommen sind. Bisher waren bloss die Namen von fünfzehn Apothekern mit kurzen Lebensangaben bekannt, welche jetzt erweitert sind. Die Verfasserin dieser Abhandlung fand in den Archivalien die Namen von sieben und fünfzig bisher unbekanntem Apothekern mit zahlreichen urkundlichen Belegen. Aus verschiedenen Regierungsverordnungen, Kaufverträgen, Testamenten, Prozess- und anderen Akten gewinnt man eine Vorstellung vom damaligen Stand der Pharmazie, indirekt aber auch Einsicht in die Rechts-, Sozial- und Kulturverhältnisse des damaligen Dubrovnik. Die Geschichte der Pharmazie Dubrovniks bekannt bisher hauptsächlich im Zusammenhang mit zwei alten Apotheken, der des Franziskanerklosters und jener des einstigen Krankenhauses »Domus Christi« aus dem XIV. Jahrhundert, wird nun durch diese Studie bedeutend erweitert, woraus hier ein Überblick über die Pharmazie des XVI. Jahrhunderts ferner eine kurze Darstellung zweier Apotheken aus dem XVI. Jahrhundert, eine neben der St. Blasiuskirche, die andere im Süden des Rektorenpalastes gegeben wird. Auch Angaben über andere Apotheken wurden gefunden, von denen es in der Stadt damals gleichzeitig acht öffentliche, zwei Kloster- und eine Spitalapotheke gab. Durch die Auffindung eines umfangreichen kompletten Inventars aus dem Jahre 1553 gewann man Einsicht in die *Materia medica* jener Zeit, die Utensilien und übrigen Gebrauchsgegenstände einer Apotheke. Ein Inventar aus dem Jahr 1583 weist die vollständige Einrichtung einer anderen Apotheke auf. Zwei Inventare der Wohnungen zweier Apothekerfamilien aus den Jahren 1528 und 1584 liefern einen Beweis des damaligen Lebensstandartes und der Kultur des privaten Lebens. Sämtliche Belege des oben bloss flüchtig Angedeuteten werden bei anderer Gelegenheit veröffentlicht werden.